

ETNOGRAFIE EN ARTISTIEK ONDERZOEK

12 November 2015

Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten, Brussel

Org. Kunstenplatform Brussel

www.BrusselsArtsPlatform.be

Call for Participation

Deadline 20 September 2015

Introductie

De wijze waarop kunstenaars omgaan met onderzoek rond, in en over het eigen artistieke werk vertoont vaak genoeg raakpunten met een etnografische aanpak. In de eerste plaats is het object en subject van artistiek onderzoek problematisch: de kunstenaar onderzoekt de eigen creatieve processen en uitkomsten, beschouwt zichzelf als een ander, objectificeert zichzelf als subject. Daarbij wordt hij voortdurend geconfronteerd met de blik van de cultuur. In de tweede plaats zal de artistieke onderzoeker het ontstaan en de evolutie van zijn project documenteren en analyseren. Het doel is hier zowel begrip als communicatie van deze artistieke praktijken. Een derde element is dan de wijze, de methode die de artistieke onderzoeker ontvouwt om tot duidelijke reflectie en communicatie te komen. Deze methode ontleent zeer veel aan de etnografische methode waarbij de 'participerende observator' zelfs eerder een 'observerende participator' is: de kunstenaar is altijd hoofdparticipator in het creatieproces en zoekt van daaruit (en daarbinnen) naar het in kaart brengen van dat proces, diens materialen en contexten. Het is vanuit deze verschillende invalshoeken dat het Kunstenplatform en de Schools of Arts van de Erasmushogeschool, het RITCS en het KCB, een Symposium *Ethnography and Artistic Research* organiseren op 12 november 2015.

Contextualisering

Enkele voorbeelden uit de directe omgeving, waar artistiek onderzoek en etnografie samenvallen en/of samenwerken. Elly Van Eeghem houdt zich bezig met *urban cracks*, met plaatsen waar het stedelijk weefsel scheurt. Ze brengt die in kaart, ze brengt ook het observatieproces zelf in kaart, en maakt vervolgens installaties, vooral met video, die tegelijk de 'gescheurde' buurt en haar observerend gedrag tonen. Die installatie plaatst ze vervolgens in deze buurten. Simon Allemeersch richtte vele maanden lang een atelier in, in één van de met afbraak bedreigde blokken van het Rabot, in Gent. Hij voerde gesprekken met bewoners, die hij eerst uit moest nodigen, maar die later spontaan langskwamen. Met video-opnames van gespreken en wandelingen in de appartementsblokken, gecombineerd met een grondige analyse van de urbanistische voorgeschiedenis – gepresenteerd als een soort *stand-up* lezing over toegepaste stadsontwikkeling – toerde hij langs theaters en kunstencentra.

Maar de relatie tussen etnografie en artistiek onderzoek – of kunst *tout court* – is vaak veel ouder dan we vermoeden: het werk van componisten als Bela Bartok en Leos Janacek is ondenkbaar zonder hun etnografische waarnemingen – zelfs al werd dat niet zo genoemd. En misschien is de hele geschiedenis van de jazzmuziek niets anders dan consequent toegepaste etnografie. Omgekeerd noemen sommigen etnografie de jazz van de (gedrags)wetenschap, omdat het improviserend vermogen zo groot moet zijn. Vanuit deze vaststellingen duiken echter ook pertinente vragen op.

Sinds kunsthistoricus Hal Foster, midden jaren 1990, de verhouding tussen kunst en etnografie problematiseerde, is de discussie hieromtrent nooit stilgevallen. Zowel

kunstenaars als theoretici zijn zich blijven afvragen hoe een etnografische blik op een sociale werkelijkheid tot veranderde artistieke houdingen en tot een ander soort artefacten kon leiden. Daarbij bleef Foster's oorspronkelijke vraagstelling rondspoken, nl. of het uitroepen van 'de andere' – of 'de Ander' – zoals die zichtbaar werd middels de etnografische blik, geen slinkse manier was om het alwetende subject van de kunstenaar, nu met de autoriteit van de etnograaf, juist te versterken. Met andere woorden: werd de etnografische blik op die manier geen alibi voor het herstel van een door het post-modernisme en post-structuralisme uitgevallen of uiteengespat subject, voor een soort academisch gelegitimeerd narcisme?

Deze vraag is in essentie filosofisch, omdat ze het 'zijn' van zowel van het 'subject' van de kunstenaar als van het 'object' van de etnografische ander – en de verhouding tussen beiden – radicaal blijft bestoken. Desondanks hebben er zich, voor en na Foster's problematisering en al dan niet onder invloed ervan, artistieke praktijken ontwikkeld die zich, in hun onderzoeksfase, bedienen van etnografische methodes en zich beroepen op etnografische, antropologische inzichten. Tegen de uitdaging die de etnografische blik – kijken en bekeken worden – zowel voor de kunstenaar als voor de 'ander' oproept, kan immers geen kritiek op. Als bovendien het artistiek onderzoek, als noodzakelijk onderdeel van bepaalde artistieke praktijken, binnendringt in 'de academie', m.a.w. als het een onderdeel wordt van een 'schoolse' structuur waarin onderwijs en onderzoek onlosmakelijk verbonden worden dan is een regelmatige actualisering van Foster's pertinente vragen (en de actuele antwoorden erop) meer dan noodzakelijk. Artistiek onderzoek in een 'academische' context impliceert immers dat de onderzoeksprocessen systematisch gedocumenteerd, gereflecteerd en transparant gemaakt worden. Het betekent ook dat methodes en creatieve ontwikkelingen tijdens het onderzoek gedeeld worden met aankomende kunstenaars en andere culturele actoren. Bij dit soort artistiek onderzoek komt bijna steeds ook de vraag naar de aard en kwaliteit van de 'artistieke kennis' die in zo'n processen ontstaat aan de orde. Dat kunst, als proces en als resultaat, voor een alternatieve invulling van wetenschappelijke methodes en *output* kan zorgen, dat is een aanname die ook buiten deze academische context verdedigd wordt en die bijvoorbeeld door Jacques Rancière, sinds *Le maître ignorant*, consequent uitgediept is. Daarbij komt dat etnografen en antropologen zelf, bewust van het retorische en poëtische karakter van hun werk – en dan vooral van de wijze waarop ze hun werk vertalen en tonen - zelf naar literaire, visuele en/of performatieve representaties grijpen die de zintuiglijkheid van die arbeid moeten duidelijk maken.

Artistiek onderzoek, in Gent, Antwerpen, Brussel en elders, in de context van een doctoraat in de kunsten of in andere configuraties, doet meer dan eens beroep op etnografie, als methode, als attitude, als (vermeend) paradigma. Daarbij gaat het vaak om de uitbouw van 'immersieve' praktijken, om 'participerende observatie' van sociale werkelijkheden waarmee men als kunstenaar-onderzoeker kennis wil vergaren om die vervolgens in te passen in het creatieproces. Maar het gaat ook om etnografie als 'contra-hegemonie', om het verkennen van alternatieve verbeeldingswerelden. De nadruk ligt daarbij op de beschrijving van de toenemende complexiteit van sociale verhoudingen, tegen de simplificatie en reductie – vaak het objectief van dominante ('hegemonische') academische en politieke benaderingen – in. Dit gebeurt meestal vanuit de overtuiging dat een artistieke transformatie van de etnografische kennis van de werkelijkheid inderdaad een (radicaal) ànder soort kennis van die realiteit – sociaal, cultureel, economisch – oplevert.

Thema etnografie in artistiek onderzoek

Dit symposium wil artistieke onderzoekers samenbrengen voor een intensieve confrontatie met het 'etnografische paradigma' – voor zover dat te veralgemenen valt –

in het artistiek onderzoek en ook daarbuiten. Onderzoekers zijn in de meest uiteenlopende artistieke disciplines actief en dat betekent uiteraard dat de plaats van de etnografie even divers is, zowel in mono- als in pluri- of interdisciplinaire praktijken. De etnografische blik is voor een maker van een auteursdocumentaire redelijk vanzelfsprekend en neemt qua relevantie toe naarmate zij/hij zich van haar/zijn kerktoren verwijdt. Het 'object' van die blik kan dan met name een uitsnede uit de sociale en/of culturele werkelijkheid zijn, of een netwerk van politieke praktijken. Maar voor een onderzoeker van (historische) muzikale uitvoeringspraktijken gaat het misschien over behoorlijk autonome culturele realiteiten, die eerder uitnodigen tot kritisch *re-enactment* dan tot geëngageerde reflectie. En zo zijn er nog talloze genuanceerde voorbeelden te geven. Een confrontatie met dé etnografie, als *toolbox* of als theoretisch paradigma, bestaat dus niet: het gaat om een meervoudige kennismaking en geïnteresseerde bezinning. Zowel het besef van die meervoudigheid – als *Leitmotiv* – als de concreetheid ervan – geen veralgemeningen, maar praktische discussies – zullen op dit symposium aan bod komen. Een ontmoeting tussen kunstenaars, en tussen kunstenaars en wetenschappers.

Bijdragen, die bij voorkeur vertrekken vanuit de eigen artistieke onderzoekspraktijk, kunnen o.a. vertrekken vanuit volgende vragen:

- In welke mate is de plaats die de kunstenaar, in haar/zijn werk dat een geobserveerde en beschreven werkelijkheid transformeert, verbonden met de plaats die de geobserveerde en beschreven 'ander' inneemt?
- Heeft de observatie, beschrijving en artistieke verwerking van het 'anders-zijn' betekenis voor de 'hegemonische' cultuur waar de kunstenaar zelf deel van uitmaakt?
- Heeft haar/zijn creatie, in het resultaat of in het proces, invloed – al dan niet subversief – op die cultuur (waaronder we voor de muziek kunnen denken aan historische uitvoeringspraktijken)?
- Op welke wijze beïnvloedt de 'transgressie' – het overschrijden van culturele grenzen, vanuit de etnografische blik – de uitgangspunten zélf (onderzoeksvragen, methodologie,...) van het artistiek onderzoek?
- Welke ethische vragen ontstaan er, wanneer het etnografisch en het artistiek onderzoek binnendringt in meer of minder gesloten omgevingen van cultureel 'anders-zijn'?
- Ontstaan er al dan niet conflicten over de historische tijd – in termen van traditie, hedendaagsheid of zelfs 'primitivisme' – waarin resp. de artistieke onderzoeker, als subject, en de geobserveerde en beschreven culturele praktijk, als object, zich bevinden?
- Maakt de kunstenaar van haar/zijn 'zelf' een 'ander', of wordt de (geobserveerde en beschreven) 'ander' tot een 'zelf' getransformeerd in het kunstwerk?
- Op welke wijze kunnen 'etnografische' waarnemingen geïntegreerd worden in de artistieke praktijk en het artistieke eindresultaat?

Deze vragen zijn geen dwangbuis of keurslijf voor bijdragen aan dit symposium van het Kunstenplatform. Ze willen hoogstens een ondersteuning zijn voor getuigenissen, met alle twijfels die opduiken bij een reflectie, over de verwantschap van het eigen artistiek onderzoek met problematieken die bij een etnografische benadering – bij voorkeur de eigen mogelijke etnografische 'inspanning' – opduiken. Getuigenissen over immersie en observatie, over methodes, over documentatie en rapportering, over nieuwe en ongewone samenwerkingsverbanden, kortom over alles wat ter sprake kan komen. De bovenstaande vragen kunnen hierbij aan bod komen – met name waar methodische twijfels een ethische lading krijgen – en ze kunnen helpen om de eigen benadering in een bredere context te plaatsen.

Wat de vorm van de bijdrage betreft, daar is de creativiteit onbegrensd. Bijdragen zijn in de tijd wel begrensd (maximum 30 minuten), maar binnen die beperking is alles mogelijk als we op tijd van de technische noden op de hoogte gebracht worden.

Praktisch

Het symposium *Ethnography and Artistic Research* gaat door op donderdag 12 november 2015 (namiddag) in de Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten te Brussel ([routebeschrijving](#)). Voertaal is Engels.

Geïnteresseerde onderzoekers sturen **voor 20 september** een kort CV en abstract van maximum 750 woorden (in Nederlands of Engels) naar Klaas Tindemans (klaas.tindemans@ehb.be), samen met een kort overzicht van hun technische noden. Voor meer informatie over de call en het symposium kan u ook steeds bij hem terecht.

Kunstenplatform Brussel stelt een *travel grant* ter beschikking voor een buitenlandse junior onderzoeker, die een presentatie verzorgt op het symposium. Kandidaten die hier gebruik van willen maken, worden verzocht om bij hun aanvraag een schatting van de reis- en verblijfskosten toe te voegen. Voor meer informatie hieromtrent kan u terecht bij Annelore Brantegem (annelore.brantegem@ehb.be).